

În cauza Poitrimol împotriva Franței¹,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, constituită, conform articolului 43 (art. 43) din Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și Libertăților fundamentale (Convenția)² și conform clauzelor pertinente din regulament, într-o Cameră alcătuită din următorii judecători:

Dnii R. Ryssdal, *președinte*,

L.-E. Pettiti,

C. Russo,

S.K. Martens,

I. Foighel,

R. Pekkanen,

A.N. Loizou,

Sir John Freeland,

Dl. M.A. Lopes Rocha,

Precum și din Dl M.-A. Eissen *greșier* și Dl H. Petzold, *greșier adjunct*,
După ce a deliberat în camera de consiliu la 29 mai și 26 octombrie 1993,
Pronunță următoarea hotărâre, adoptată la 26 octombrie 1993:

PROCEDURA:

1. Cauza a fost deferită Curții de către Comisia Europeană a Drepturilor Omului (Comisia), iar mai apoi de către Guvernul Republicii Franceze (Guvernul) la 26 octombrie și 11 decembrie 1992, în termenul de trei luni prevăzut de articolele 32 paragraful 1 și 47 (art. 32-1, art. 47) din Convenție. La originea cauzei se află o cerere (nr. 14032/88) îndreptată împotriva Franței și prin care cetățeanul acestui Stat, Dl Bernard Poitrimol, sesizaze Comisia la 21 aprilie 1988 în temeiul articolului 25 (art. 25).

Cererea Comisiei face trimitere la articolele 44 și 48 (art. 44 și 48), precum și la declarația prin care Franța recunoștea jurisdicția obligatorie a Curții (articolul 46) (art. 46), cererea Guvernului face trimitere la articolul 48. Ele au ca obiect obținerea unei decizii care să stabilească dacă situația de fapt din cauză demonstrează o încălcare de către Statul pârât a cerințelor articolului 6 paragrafele 1 și 3 c) (art. 6-1, art. 6-3-c).

2. Răspunzând invitației făcute în conformitate cu articolul 33 paragraful 3 d) din Regulament, reclamantul și-a manifestat dorința de a participa la audieri și și-a desemnat avocatul (articolul 30).

3. Camera care urma să fie constituită îi includea de drept pe Dl L.-E. Pettiti, judecător ales de cetățenie franceză (articolul 43 din Convenție) (art. 43) și din Dl R.

Nota greșierului

1. Cauza are nr. 39/1992/384/462. Primele două numere indică poziția din anul introducerii plângerii, iar ultimele două arată locul său pe lista cuprinzând cazurile cu judecarea cărora Curtea a fost investită de la început și pe lista cuprinzând plângerile inițiale corespunzătoare (a Comisiei).

2. Amendat prin articolul 11 din Protocolul nr. 8 (P8-11), care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1990.

Ryssdal, președintele Curții (articolul 21 paragraful 3b) din Regulament). La 30 octombrie 1992, în prezența grefierului, Dl R. Ryssdal a tras la sorți numele celorlalți șapte membri, respectiv Dl C. Russo, Dl S.K. Martens, Dl I. Foighel, Dl Pekkanen, Dl A.N. Loizou, Sir John Freeland și Dl M.A. Lopes Rocha (articolele 43 *in fine* din Convenție și 21 paragraful 4 din Regulament) (art. 43).

4. În calitate sa de președinte al Camerei (articolul 21 paragraful 5 din Regulament), Dl Ryssdal i-a consultat, prin intermediul grefierului, pe agentul guvernamental francez (Guvernul), pe delegatul Comisiei și pe avocatul reclamantului cu privire la necesitatea organizării unei proceduri scrise (articolele 37 paragraful 1 și 38). Conform ordonanței date ulterior grefierul a primit memoriul reclamantului la 5 aprilie 1993 și cel al Guvernului la 6 aprilie. La 7 mai, secretarul Comisiei l-a informat că delegatul se va exprima oral la audieri.

5. La 20 aprilie 1993, Comisia a prezentat dosarul procedurii care se desfășura în fața ei; grefierul o invitase să facă aceasta conform instrucțiunilor președintelui Curții.

6. În conformitate cu decizia președintelui dezbaterile s-au derulat în public la 26 mai 1993, la Palatul Drepturilor Omului din Strasbourg. Curtea a ținut anterior o ședință de pregătire.

La audiere au participat:

- *din partea Guvernului*

Dl B. Gain, director adjunct al drepturilor omului,
Direcția Afaceri Juridice,
Ministerul Afacerilor Externe,

agent,

Dna M. Picard, magistrat detașat la Direcția
Afaceri Juridice, Ministerul Afacerilor Externe;
Dl A. Maron, consilier la Curtea de Apel din Versailles;
Dna M. Ingall-Montagnier, magistrat detașat la
Direcția Afaceri Criminale și de Grațiere, Ministerul Justiției,
consilieri;

- *din partea Comisiei*

Dl A. Weitzel, *delegat;*

- *din partea reclamantului*

Dl A. Marti, avocat, *consilier.*

Curtea a ascultat declarațiile Dlui Gain, Dlui Weitzel și Dlui Marti.

ÎN FAPT

I. CIRCUMSTANȚELE CAUZEI

7. În februarie 1973, Bernard Poitrimol s-a căsătorit cu Catherine Bissierier. Din această căsătorie la 23 ianuarie 1974 și 18 februarie 1975 s-au născut doi copii.

A. Procedura de divorț

8. Fiind sesizat de către soția reclamantului, tribunalul de mare instanță din Paris a pronunțat la 5 ianuarie 1982 o hotărâre de divorț din vina soțului în rezultatul căreia copiii au fost lăsați în custodia mamei și îi acorda Dlui Poitrimol dreptul la vizită și de a locui împreună cu copiii.

9. Curtea de Apel din Paris a reformulat parțial această decizie la 20 februarie 1984: ea a pronunțat divorțul din vina ambilor soți și reține celelalte dispoziții, după ce a luat cunoștință cu un raport al anchetei sociale cu privire la condițiile de trai ale copiilor care locuiau cu mama lor.

10. Reclamantul nu a făcut recurs, însă a depus o plângere împotriva fostei soții pentru fals și uz de fals comise în cadrul procedurii de divorț. La 7 iulie 1988, Curtea de Apel din Paris a condamnat-o pe Dna Bissierier la o amendă de 10 000 franci francezi (f) pentru că a prezentat patru certificate false de la patronii ei.

11. În septembrie 1984, cu ocazia exercitării dreptului său la vizită, reclamantul a părăsit teritoriul francez și și-a dus copiii în Turcia.

12. Dl Poitrimol a cerut judecătorului pentru cauzele matrimoniale din Marseille, locul noului domiciliu al fostei sale soții, să-i acorde tutela copiilor. La 24 octombrie 1985, acest magistrat le-a acordat celor doi părinți tutela în comun, cu obligația tatălui de a reveni cel puțin la moment în Franța, în termenul de trei luni, pentru a audia copiii. Dacă el nu va respecta termenul acordat, sau în caz de forță majoră, tutela va fi lăsată în exclusivitate mamei.

B. Procedura pentru neprezentarea copiilor

13. La 8 octombrie 1984, Dna Bissierier a depus o plângere pentru neprezentarea copiilor.

1. În fața tribunalului de corecție din Marseille

14. La 19 decembrie 1985, judecătorul de anchetă a transmis cauza reclamantului la Curtea penală din acest oraș.

15. Dl Poitrimol nu s-a întors în Franța, însă a solicitat să beneficieze de articolul 411 din codul de procedură penală (paragraful 23 de mai sus). Tribunalul i-a permis aceasta și el a fost prezentat la audieri de doi avocați. Ei au depus concluziile ce se refereau la

audierea clientului și copiilor printr-o comisie rogatorie și într-al doilea rând, în vederea eliberării sale. După părerea lor, el a reacționat sub efectul unei constrângeri morale irezistibile în rezultatul amenințărilor care acționau asupra sănătății psihice și asupra echilibrului psihologic al copiilor săi, ținând cont de comportamentul mamei și al amantilor săi.

16. Printr-o judecată contradictorie, tribunalul i-a pronunțat în aceeași zi pedeapsa la un an de detenție și a emis un mandat de arest pe numele său.

2. În fața Curții de Apel din Aix-en-Provence

17. La 5 martie 1986, Dl Poitrimol a făcut recurs prin intermediul avocaților săi. Ministerul public a făcut imediat același lucru.

18. Fiind convocat pentru audierea din 10 septembrie 1986, reclamantul nu s-a prezentat în persoană. Avocatul său Dl Schmerber a precizat că clientul său dorea să fie judecat în absență și să fie apărat în sală de către avocat; el a dat explicații similare celor formulate în primă instanță. Printr-o hotărâre provizorie, Curtea de Apel din Aix-en-Provence a amânat examinarea cauzei pentru 4 februarie 1987 și a ordonat, în temeiul paragrafului 3 din articolul 411 din codul de procedură penală, citarea acuzatului, prezența căruia o considera necesară.

19. Reclamantul nu s-a prezentat la audiere. În schimb Dl Schmerber a asistat. El a prezentat „concluziile incidentului” pentru a cere curții să amâne pledoaria sa din 10 septembrie și să-l autorizeze să-și reprezinte clientul.

20. Curtea de Apel a pronunțat la 25 februarie 1987, în virtutea articolului 410 din codul de procedură penală (paragraful 23 de mai sus), o hotărâre contradictorie care respingea această cerere din următoarele motive:

„Dacă acuzatul citat pentru o infracțiune pedepsită cu închisoarea, după cum este cazul în speță, pe un termen mai mic de doi ani, printr-o scrisoare adresată președintelui poate cere să fie judecat contradictoriu în lipsa sa fiind reprezentat de către avocat, în conformitate cu paragrafele 1 și 2 din articolul 411 din codul de procedură penală, totuși aceasta este teoretic iar din sistemul general al procedurii penale reiese că este vorba de un mijloc care nu se aplică acuzaților care, la fel ca și Dl Poitrimol, sunt subiecți ai unui mandat de arest, care sunt fugari și care, în consecință, nu au dreptul ca altcineva să-i reprezinte sau să le pledeze cauza (...);

În aceste condiții, curtea decide să examineze esența cauzei fără ca acuzatul Bernard Poitrimol să poată fi reprezentat de către Dl Schmerber. ”

În plus, ea a declarat inadmisibile concluziile de la 10 septembrie 1986 și a confirmat în totalitate hotărârea atacată.

3. În fața Curții de Casație

21. Prin intermediul unui avocat de la Consiliul de Stat și de la Curtea de Casație, reclamantul a intentat un recurs împotriva acestei hotărâri. În esență, el pleda pentru incompatibilitatea articolului 411 menționat anterior cu Convenția.

La 21 decembrie 1987, Curtea de Casație a declarat recursul inadmisibil pe motivul că „condamnatul nu a respectat un mandat de arest emis pe numele său și nu are dreptul să fie reprezentat și să dea un mandat de recurs în anulare împotriva deciziei care-l condamnă”.

22. Dl Poitrimol a prezentat un recurs de grațiere, pe care președintele Republicii l-a respins la 21 noiembrie 1989.

II. DREPTUL INTERN PERTINENT

23. Principalele dispoziții ale codului de procedură penală menționate în cauza de față sunt următoarele:

Articolul 410

„Un acuzat care a primit personal conform legii citația trebuie să se prezinte, în afara cazului când el nu are o scuză recunoscută ca fiind valabilă de către jurisdicția în fața căreia el este chemat. Acuzatul are aceeași obligație fiind stabilit faptul că, în pofida faptului că nu a fost citat în persoană, el știa despre citația regulamentară conform articolelor 557, 558 și 560.

Dacă aceste condiții sunt satisfăcute, acuzatul care nu s-a prezentat și care nu a prezentat nici o scuză este judecat contradictoriu”.

Curtea de Casație a considerat acest text compatibil cu Convenția (16 decembrie 1985, Beltikhine), însă uneori se întâmplă ca ea să interzică o hotărâre sau o decizie care nu a statuat cu privire la existența unei scuze valabile, invocate de către un acuzat (9 iunie 1993, Grenier) sau care nu a constatat că acesta știa despre data audierii (10 iunie 1992, Tourtchaninoff).

Articolul 411

„Acuzatul citat pentru o infracțiune care se pedepsește cu o amendă sau cu detenția pe un termen mai mic de doi ani poate, printr-o scrisoare adresată președintelui și care va fi anexată la dosarul procedurii, să ceară să fie judecat *in absentia*.

În acest caz va fi audiat apărătorul său.

Cu toate acestea, dacă tribunalul consideră necesară prezența personală a acuzatului, el va fi citat din nou, din inițiativa procurorului, pentru o audiere a cărei dată este fixată de tribunal.

Acuzatul care nu va răspunde acestei invitații este judecat contradictoriu.

El este, de asemenea judecat contradictoriu în cazul prevăzut în primul paragraf din acest articol.”

În conformitate cu jurisprudența Curții de casație, în cazul în care acuzatul care nu se prezintă și nu prezintă o scuză este judecat contradictoriu, apărătorul său nu va fi audiat și nici nu va putea depune recurs (departamentul penal, 29 octombrie 1970, *Bulletin criminel* (Bull.) nr. 284; 5 mai 1970, Bull. nr. 153).

Nu este posibil ca o hotărâre judecătorească sau o cauză contradictorie sau care este considerată contradictorie să nu fie deschisă (*opposition*) (articolele 489 și 512 de mai jos).

Articolul 417

„Acuzatul care se prezintă poate fi asistat de un apărător.

Dacă el nu a făcut această alegere înainte de audiere și dacă el solicită totuși să fie asistat, președintele va numi unul din oficiu.

Apărătorul poate fi ales sau desemnat doar dintre avocații care sunt membri ai unui barou (..)

Asistența unui apărător este obligatorie atunci când acuzatul suferă de o infirmitate de natură să compromită apărarea sa.”

Articolul 489

„O judecată *in absentia* este neavenită în aceste condiții dacă acuzatul face un demers la instanța care a pronunțat-o, pentru a o anula și pentru a cere audierea din nou a cauzei.

(...)”

Articolul 512

„Regulile stabilite pentru curtea penală sunt aplicabile în fața Curții de Apel (...)”

Articolul 576

„Declarația de recurs trebuie să fie înaintată grefierului jurisdicției care a pronunțat decizia atacată.

Ea trebuie semnată de grefier și de reclamant sau de către un avocat responsabil de procedură, de pe lângă jurisdicția care a pronunțat sentința sau de către o persoană autorizată; în acest ultim caz, actul de autorizare va fi anexat la documentul elaborat de către grefier (...)

(...)”

Articolul 583

„Sunt declarați lipsiți de responsabilitate persoanele condamnate la privațiune de libertate pe un termen mai mare de șase luni, care nu sunt în detenție sau care nu au obținut, de la jurisdicția care l-a condamnat, o eliberare, cu sau fără cauțiune.

Procesul-verbal care constată că un individ a fost adus în închisoare sau hotărârea care pronunță eliberarea sa este elaborat de o instituție penitenciară sau de Curtea de Casație, cel târziu la momentul în care cauza este interpelată .

Pentru ca recursul său să fie admisibil, este suficient ca reclamantul să justifice faptul că el a fost într-o închisoare sau la Curtea de Casație, sau la locul unde a fost pronunțată condamnarea; gardianul șef al acestei instituții penitenciare îl va primi la ordinul procurorului general de pe lângă Curtea de Casație sau la ordinul șefului parchetului instanței de judecată.”

Curtea de Casație a hotărât deja cu mai multe ocazii „că din principiile generale ale codului de procedură penală reiese că condamnatul care nu a respectat un mandat de justiție emis împotriva lui și care s-a eschivat de la executarea lui, nu are dreptul să facă recurs împotriva deciziei de condamnare” (departamentul penal, 30 noiembrie 1976 și 26 iunie 1978, *Juris-Classeur périodique* (J.C.P) 1980, II, 19437; 24 aprilie 1985, *Bull.* nr. 157; 10 decembrie 1986, *Recueil Dalloz-Sirey* 1987, p. 165). Cu toate acestea, ea a precizat că situația poate fi alta dacă condamnatul justifică circumstanțele care l-au împiedicat să se predea în timp util (departamentul penal, 21 mai 1981, *Bull.* nr. 168).

PROCEDURA ÎN FAȚA COMISIEI

24. Dl Poitrimol a sesizat Comisia la 21 aprilie 1988. Invocând articolul 6 paragrafele 1 și 3 c) (art. 6-1, art. 6-3-c) din Convenție, el pretindea că nu s-a bucurat de un proces echitabil pentru că Curtea de Apel nu l-a audiat pe consilierul său și că nu a putut formula un recurs.

25. Comisia a reținut cererea (nr. 14032/88) la 10 iulie 1991. În raportul său de la 3 septembrie 1992 (articolul 31) (art. 31), ea a concluzionat, cu paisprezece voturi contra unul, că a existat o încălcare a paragrafelor 1 și 3 c), combinate, din articolul 6 (art. 6-1, art. 6-3-c) în timpul procedurii de apel și a paragrafului 1 (art. 6-1) la etapa instanței de casare. Textul integral al opiniei separate din raport este anexat la această hotărâre¹.

CONCLUZII PREZENTATE CURȚII

26. În memoriul său, Guvernul a invitat Curtea „să respingă cele două plângeri înaintate de către Dl Poitrimol”.

27. În ceea ce privește reclamantul, el a rugat Curtea

Nota grefierului:

1. Din motive de ordin practic textul va apărea doar în ediția tipărită (volumul 227-A din seria A din Publicațiile Curții), dar oricine îl poate procura la grefă.

„Să hotărască că [el] nu a beneficiat, în special în fața Curții de Apel din Aix-en-Provence, de un proces echitabil și în special de dreptul de a se apăra în conformitate cu articolul 6 paragrafele 1 și 3 c) (art. 6-1, art. 6-3-c)” din Convenție;

Să hotărască că Curtea de Casație a atentat la garanțiile prevăzute de articolul 6 paragraful 1 (art. 6-1), în special (...) la dreptul la un proces echitabil, declarând inadmisibil recursul reclamantului”.

ÎN DREPT

I. CU PRIVIRE LA ÎNCĂLCAREA PRETINSĂ A ARTICOLULUI 6 PARAGRAFELE 1 ȘI 3 c) (art. 6-1, art. 6-3-c)

28. Dl Poitrimol a reproșat Curții de Apel din Aix-en-Provence că l-a condamnat în absența sa fără ca avocatul său să fi putut prezenta apărarea. În plus, el s-a plâns de faptul că i-a fost refuzat accesul la Curtea de Casație pe motiv că nu a respectat mandatul de arest emis pe numele lui. El a pretins încălcarea paragrafelor 1 și 3 c) din articolul 6 (art. 6-1, art. 6-3-c) din Convenție care prevăd următoarele:

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, (...) de către o instanță (...) care va hotărî, (...) asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. (...)

(...)

3. Orice acuzat are, în special, dreptul :

c) să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el (...)

(...)”

Guvernul respinge această teză, însă Comisia o acceptă.

29. Astfel precum exigențele paragrafului 3 din articolul 6 (art. 6-3) sunt analizate sub aspectele specifice ale dreptului la un proces echitabil garantat de paragraful 1 (art. 6-1), Curtea va examina plângerile sub aspectul acestor două texte combinate (vezi, printre multe altele, hotărârea F.C.B. împotriva Italiei din 28 august 1991, seria A nr. 208-B, p. 20, paragraful 29).

30. Cauza de față se deosebește de cauzele Goddi, Colozza, F.C.B. și T. împotriva Italiei (hotărâri din 9 aprilie 1984, seria A nr. 76, p. 10, paragraful 26; din 12 februarie 1985, seria A nr. 89, p. 14, paragraful 28; din 28 august 1991, citată anterior, seria A nr. 208-B, p. 21, paragrafele 30-33; din 12 octombrie 1992, seria A nr. 245-C, p. 41, paragraful 27) prin aceea că reclamantul a primit notificarea cu privire la fiecare din datele audierilor, printre care și cea din 4 februarie 1987 în fața Curții de Apel, și a decis de sinestătător să nu se prezinte.

31. O procedură care se desfășoară în absența acuzatului nu este în principiu incompatibilă cu Convenția dacă persoana în cauză poate ulterior să obțină ca o jurisdicție să statueze iarăși, după ce a examinat-o, asupra temeiului acuzației în fapt, precum și în drept (vezi *mutatis mutandis*, hotărârea Colozza citată anterior, seria A nr.

89, p. 14, paragraful 27 și p. 15, paragraful 29). Se poate pune întrebarea dacă această din urmă exigență se aplică în cazul în care interesatul a renunțat la dreptul său de a se prezenta și a se apăra, însă în orice caz o astfel de renunțare trebuie, pentru a fi luată în considerare sub aspectul Convenției, să fie stabilită într-un mod neechivoc și să fie însoțită de un minimum de garanții corespunzătoare gravității sale (hotărârea Pfeifer și Plankl împotriva Austriei din 25 februarie 1992, seria A nr. 227, pp. 16-17, paragraful 37).

32. În acest caz, reclamantul a manifestat clar dorința de a nu se prezenta la audierile în recurs din 10 septembrie 1986 și 4 februarie 1987, și în consecință, de a nu se apăra el însuși. În schimb, din dosar reiese că el intenționa să fie apărat de către un avocat, împuternicit în acest scop și prezent la audierile în cauză.

Problema care se pune este de a cunoaște dacă acuzatul care a evitat în mod deliberat să se prezinte rămâne în drept de „a avea asistența unui apărător la alegere”, în sensul articolului 6 paragraful 3 c) (art. 6-3-c).

33. Guvernul subliniază că acest text vorbește despre „asistență” și nu de „reprezentare”. În dreptul francez, primul termen implică prezența acuzatului lângă avocatul său, al doilea implică înlocuirea juridică de către acesta. În materie penală, prezentarea personală constituie principiul, enunțat de către articolul 410 din codul de procedură penală. A renunța la aceasta semnifică a renunța la apărare: Dl Poitrimol, care știa consecințele atitudinii sale, s-a pus singur în poziția de a fi judecat de către Curtea de Apel fără audierea avocatului său, Dl Schmerber, și a purtat responsabilitatea pentru aceasta. Dacă calea de opoziție ar fi deschisă pentru individul fugar, procedurile penale nu ar mai lua sfârșit, ceea ce ar avea consecințe penibile pentru victime.

Conform reclamantului acest raționament era contrar rezoluției (75) 11 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei „cu privire la criteriile care trebuie respectate în procedura de judecare în lipsa acuzatului”: conform celei de-a cincea din cele nouă „reguli minime” recomandate Statelor membre, „în cazul în care acuzatul este judecat în absență, trebuie să se ia în considerare administrarea dovezilor în formele uzuale iar apărarea are dreptul de a interveni”. Faptul că Curtea de Apel din Aix-en-Provence și Curtea de Casație a statuat fără a oferi reclamantului posibilitatea de a fi reprezentat, de a depune concluziile sale prin intermediul avocatului său și fără a le lua în considerare, ar încălca litera și sensul articolului 6 paragraful 1 (art. 6-1) din Convenție. Era vorba despre un sistem de constrângere, deoarece a fost conceput pentru a obliga acuzatul să se prezinte și astfel să se expună executării mandatului de arest emis pe numele lui.

34. Curtea nu poate adopta interpretarea îngustă pe care o dă Guvernul cuvântului „asistență”. Cu toate că nu este absolut, dreptul fiecărui acuzat de a fi apărat în mod efectiv de către un avocat, dacă este cazul el este numit din oficiu, figurează printre elementele fundamentale ale unui proces echitabil. Un acuzat nu pierde beneficiul acestui drept din simplul fapt că el lipsește la judecarea cauzei sale (hotărârile Campbell și Fell împotriva Regatului Unit din 28 iunie 1984, seria A nr. 80, p. 45, paragraful 99 și, *mutatis mutandis*, Goddi, citată anterior, seria A nr. 76, p. 12, paragraful 30, și F.C.B., citată

anterior, seria A nr. 208-B, p. 21, paragraful 33). În cauza de față, trebuie determinat faptul dacă Curtea de Apel din Aix-en-Provence putea, în virtutea articolului 411 din codul de procedură penală, să-l priveze pe DI Poitrimol de dreptul său, luând în considerare faptul că a fost citat în persoană și nu a prezentat nici o scuză valabilă pentru a nu se prezenta la audiere.

35. Prezența acuzatului are o importanță capitală, atât datorită dreptului său la o audiere, cât și necesității de a controla exactitudinea afirmațiilor sale și pentru a le confrunta cu cele ale victimei, ale cărei interese trebuie protejate, precum și cele ale martorilor.

În consecință legislatorul trebuie să poată descuraja absențele nejustificate. Cu toate acestea, în speță, nu este necesar de a decide dacă în principiu este admisibilă pedesirea acestor absențe prin ignorarea dreptului la asistența unui apărător, deoarece în orice caz lichidarea acestui drept este disproporțional în circumstanțele cauzei: această lichidare îl priva pe DI Poitrimol, căruia nu i se permitea să ceară anularea hotărârii Curții de Apel și să ceară audierea din nou a cauzei, de unica șansă de a putea pleda în a doua instanță cu privire la temeiul acuzațiilor împotriva lui.

36. În ceea ce privește Curtea de Casație, Guvernul precizează că accesul la aceasta se supune unor reguli destinate pentru a obține un echilibru just între drepturile societății, precum și ale părților civile, și ale celor ale apărării. Luând în considerare hotărârea Ashingdane împotriva Regatului Unit din 28 mai 1985 (seria A nr. 93, pp. 24-25, paragraful 57), regulile formale criticate de către reclamant ar coincide cu articolul 6 (art. 6).

37. Conform jurisprudenței departamentului penal al Curții de Casație, urmate în speță, condamnatul care nu a respectat un mandat de justiție emis pe numele său nu va putea fi reprezentat pentru a face recurs. Reclamantul nu putea să prezinte în mod eficient recursul său fără a deveni deținut într-un izolator (articolul 583 din codul de procedură penală).

38. Curtea a considerat că inadmisibilitatea recursului, din motive că reclamantul a fugit, a fost examinat ca fiind o sancțiune disproporțională, luând în considerare locul primordial pe care îl ocupă drepturile apărării și principiul preeminenței dreptului într-o societate democratică. Desigur, era vorba de un recurs extraordinar legat de aplicarea legii și nu de esența litigiului. Cu toate acestea, în sistemul francez al procedurii penale, posibilitatea, pentru acuzatul care nu se prezintă, de a pleda în a doua instanță cu privire la temeiul acuzațiilor împotriva lui, depinde într-o mare măsură de faptul dacă el a prezentat scuze valabile, care să justifice absența sa. În consecință, este indispensabil un control juridic al motivelor prin care o Curte de Apel a respins asemenea scuze.

39. În baza tuturor acestor considerente, Curtea constată o încălcare a articolului 6 (art. 6) atât la etapa Curții de Apel, cât și la etapa Curții de Casație.

II. CU PRIVIRE LA APLICAREA ARTICOLULUI 50 (art. 50)

40. Conform articolului 50 (art. 50)

„Dacă decizia Curții declară că o decizie luată sau o măsură ordonată de către o autoritate judiciară sau orice altă autoritate a unei Părți Contractante se găsește în totalitate sau parțial în opoziție cu obligațiile ce reies din (...) Convenție, și dacă dreptul intern al Părții în cauză nu permite decât atenuarea imperfectă a consecințelor acestei decizii sau a acestei măsuri, decizia Curții acordă, dacă a avut loc, părții lezate o satisfacție echitabilă.”

A. Daune

41. Dl Poitrimol a solicitat, în primul rând, o indemnizație de 1 288 010,78 f cu titlu de daune materiale. El a afirmat că a suferit pierderea unor șanse în fața jurisdicțiilor franceze și în viața sa de zi cu zi pe motivul necesității de a locui în străinătate. La aceasta se adăuga daunele morale, cifra estimată fiind 50 000 f, suferite în urma exilului său forțat.

Conform Guvernului, interesatul nu are dreptul să reproșeze autorităților franceze prejudiciul ce reieșea din pretinsa obligație de a părăsi teritoriul Franței și serviciul său, luând în considerare faptul că procedurile litigioase își au originea anume în fuga sa.

Delegatul Comisiei a estimat fondate cele pretinse în legătură cu pierderea șanselor, însă nu și cele care țineau de daunele morale cauzate de plecarea reclamantului în Turcia. El nu s-a pronunțat cu privire la aspectul moral.

42. Curtea nu va putea specula cu privire la concluzia la care Curtea de Apel ar fi ajuns dacă ar fi autorizat reclamantul să fie reprezentat. În plus, nici o legătură de cauzalitate nu este stabilită între încălcarea Convenției dezvăluită în speță și diversele elemente ale prejudiciului pretins în rezultatul fugii sale. În consecință, pretențiile formulate în această legătură trebuie respinse.

B. Costuri și cheltuieli

43. Cu titlu de costuri și cheltuieli, Dl Poitrimol a solicitat:

- 53 688 f pentru avocatul desemnat de către el la Curtea de Apel;
- 9 000 f pentru recurs;
- 130 000 f pentru reprezentarea sa în fața Comisiei și Curții.

44. Împreună cu Guvernul, Curtea a constatat că reclamantul s-ar fi expus la cheltuieli de procedură în fața Curții de Apel chiar dacă aceasta îi autorizase reprezentarea sa printr-un avocat. Astfel, acest punct al cererii trebuie respins. Pe de altă parte, ea este justificată în măsura în care se referă la procedurile în instanța de casație.

45. Conform procedurilor Curții de la Strasbourg, Curtea, statuând pe baze echitabile, acordă interesatului 100 000 f luând în considerare circumstanțele în speță.

DIN ACESTE MOTIVE, CURTEA:

1. *Hotărăște*, prin cinci voturi pentru și patru împotrivă că a existat o încălcare a articolului 6 paragrafele 1 și 3 c) (art. 6-1, art. 6-3-c);
2. *Hotărăște*, prin opt voturi pentru și unul împotrivă că Statul pârât trebuie să-i achite Dlui Poitrimol, în termenul de trei luni, 109 000 (o sută nouă mii) franci francezi pentru costuri și cheltuieli;
3. *Respinge*, în unanimitate, cererea de satisfacere echitabilă pentru surplus.

Redactată în franceză și în engleză și pronunțată în ședință publică la Palatul Drepturilor Omului din Strasbourg, la 23 noiembrie 1993.

Rolv RYSSDAL
Președinte

Semnat: Marc-André EISSEN
Grefier

La această hotărâre se anexează în conformitate cu articolele 51 paragraful 2 (art. 51-2) din Convenție și 53 paragraful 2 din regulament, expunerea următoarelor opinii disidente:

- opinia disidentă a Dlui Ryssdal, Sir John Freeland și a Dlui Lopes Rocha;
- opinia disidentă a Dlui Pettiti.

Parafat: R. R.

Parafat: M.A. E.

OPINIA SEPARATĂ COMUNĂ A DLUI RYSSDAL, SIR JOHN FREELAND
ȘI A DLUI LOPES ROCHA, JUDECĂTORI

1. Noi aparținem minorității care a votat împotriva constatării unei încălcări în speță a articolului 6 (art. 6) din Convenție.
2. La 3 martie 1986, cu acordul tribunalului, în fața Curții penale din Marseille, reclamantul a fost reprezentat de doi avocați care au depus concluzii și au pledat în numele său. El a ales să rămână în străinătate împreună cu cei doi copii ai săi în pofida deciziei anterioare a unei jurisdicții civile care îi cerea să se întoarcă cel puțin pentru un timp în Franța împreună cu copiii. El nu a prezentat nici o plângere în legătură cu procesul penal în rezultatul căruia a fost pronunțată o sentință la un an de detenție și a fost emis un mandat de arest.
3. În pofida rezultatului acestei instanțe, interesatul a rămas în străinătate împreună cu copiii, cu toate că Curtea de Apel din Aix-en-Provence l-a citat de două ori să se prezinte, el nu s-a prezentat la audierile în fața ei. În absența sa, avocatul său a solicitat să-l reprezinte, însă Curtea a respins cererea ca fiind lipsită de bază în dreptul francez, deoarece exista un mandat de arest pentru fugă pe numele acuzatului.
4. De asemenea, când reclamantul a făcut recurs în anulare împotriva hotărârii Curții de Apel, el a fost refuzat pe motivul că condamnatul nerespectând un mandat de arest emis pe numele lui nu este în drept, conform jurisprudenței pertinente, să fie reprezentat și să dea un mandat pentru a formula un asemenea recurs împotriva deciziei care-l condamnă.
5. Majoritatea Curții consideră „disproporțională”, deci contrară articolului 6 (art. 6), respingerea – din motivele indicate în fiecare caz – cererii interesatului care dorea să fie reprezentat de către un avocat în fața Curții de Apel, iar apoi recursul său împotriva acestei decizii. Totuși, nimic nu contestă faptul că reclamantul, care se presupune că a acționat cu beneficiul sfaturilor juridice, a ales de bună voie și în pofida jurisdicțiilor franceze (care erau îngrijorate, desigur, nu doar de situația lui personală, dar de asemenea și de drepturile fostei sale soții și a copiilor) să nu se întoarcă în Franța. Dacă el ar fi făcut-o și s-ar fi prezentat în fața Curții de Apel, în conformitate cu citația, el ar fi avut dreptul la asistența unui avocat; dacă el s-ar fi supus unui mandat de arest, nu ar fi existat motive pentru respingerea recursului său. Altfel spus, remediul nu înceta să se afle în mâinile sale și nu vedem de ce era „disproporțional” pentru ca sistemul judiciar francez l-a lăsat acolo. Astfel precum, și trebuie să presupunem acest lucru, interesatul a fost informat de situația juridică, nu putem spune acum că, în pofida faptului că el a rămas în străinătate din proprie inițiativă, el a cerut asistența unui avocat în fața Curții de Apel și să fie reprezentat de către un avocat pentru recursul în anulare. În asemenea circumstanțe, în care caracterul echitabil al procesului penal de primă instanță nu se discută, condițiile impuse pentru recurs la Curtea de Apel și la Curtea de Casație nu pare a fi de natură să justifice împotriva Republicii franceze o constatare a încălcării Convenției.

OPINIA DISIDENTĂ A DLUI JUDECĂTOR PETTITI

Am votat împreună cu minoritatea pentru neîncălcarea articolului 6 (art. 6) din Convenție.

În opinia mea, decizia majorității introduce exigențe procedurale în domeniul procedurii penale care merg mai departe de cele ale articolului 6 (art. 6).

Dreptul fiecărui acuzat de a fi apărat de către un avocat, la alegerea sa sau numit din oficiu, nu semnifică că acuzatul care se sustrage voluntar și fără scuză legitimă de la prezentarea la audiere, când este regulamentar și efectiv convocat, poate să fie reprezentat de către un avocat pentru a fi judecat efectiv *inter partis*.

Obligațiunea de a se prezenta este un element esențial al procedurii penale. De fapt trebuie respectate drepturile victimelor și ale părților civile, care în caz contrar ar fi private de posibilitatea de a contrainteroga acuzatul. S-ar putea preconiza această posibilitate de reprezentare pentru delikte minore: fiecare legislație națională poate defini nivelul de sentință la care reprezentarea de către un avocat este sau nu permisă.

De asemenea ne putem imagina că la etapa casației posibilitatea de recurs poate fi deschisă chiar și celui care nu s-a prezentat în apel.

Dacă acuzatul poate să se sustragă oricărei prezentări, el reprezintă un obstacol pentru ca un proces să fie echitabil în sensul articolului 6 (art. 6) în ceea ce privește reclamații, victimele și părțile civile.

Într-al doilea rând, hotărârea Curții nu ține cont suficient de faptul că împotriva Dlui Poitrimol exista un mandat de arest.

Or, articolul 6 (art. 6) nu interzice Statelor de a prevedea că tribunalele pot în caz de neaprezentare nejustificată, să emită mandate de arest.

În acest caz, procedura penală în anumite State europene implică faptul ca acuzatul pe numele căruia s-a emis un mandat de arest printr-o hotărâre să fie obligat de a se supune acestui mandat de arest pentru a putea exercita dreptul de recurs.

În opinia mea, Curtea trebuia să deosebească cazul judecății *in absentia* fără mandat, de cazul judecății în care este emis un mandat de arest.

Procedurile *in absentia* sunt o problemă majoră în Europa pentru a asigura o bună administrare a justiției penale și pentru a evita ca un număr crescând al acuzaților să se sustragă justiției (de la 20 la 25 % în Franța).

Articolul 6 (art. 6) trebuie să fie examinat în ansamblu și în cadrul cercetării de a stabili un echilibru între interesele Statului (de către judecător și de către parchet), interesul general și cel al părților.

Egalitatea armelor nu poate fi luată în considerare doar în legăturile dintre acuzat și procuror, însă și în legăturile dintre victime, părțile civile și acuzat. Absența acuzatului prin refuzul de a se prezenta poate dezavantaja victima sau partea civilă.

Procesul penal corespunde unui concept de drept procedural penal care este, în esență, un drept represiv. Obligațiunea de a se prezenta este un element major al oricărei proceduri penale, în afară de forță majoră sau scuză legitimă.

Desigur, o legislație națională poate prevedea pentru anumite categorii de delikte capacitatea de reprezentare prin avocat *in absentia* automată sau la autorizarea de către tribunal; însă absența acestei capacități nu constituie în sine o încălcare a articolului 6 (art. 6). Rezoluția (75) 11 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei nu este decât formularea unei voințe și a unei recomandări și nu are efect asupra interpretării articolului 6 (art. 6).

Un sistem de procedură penală formează un tot întreg coerent și omogen, mai ales când el organizează sistemul de procedură *in absentia*, cel al *opposition*, de absență repetată, și de *inter partis* și în apel. El trebuie considerat în ansamblul său și nu pe părți; fapt care ar distruge echilibrul său.

În sistemul francez, opoziția hotărârii *in absentia* este în mod corect asigurată de dispozițiile articolului 489. În apel, articolul 489 este, de asemenea, aplicabil (cf. A. Vitu, „*La réglementation de l'appel et de l'opposition dans le code de procédure pénale*”, *Juris-Classeur périodique* 1959, I, 1486; *Cass. crim.* 15 septembrie 1986; *Bulletin criminel (Bull.)* nr. 256).

Dispozițiile din codul de procedură penală francez conține o întreagă serie de reguli care corespund exigențelor articolului 6 (art. 6).

În special, dispozițiile articolelor 410 și următoarele, 417, 487, 489, asigură inculpatului posibilitatea de a fi judecat contradictoriu în funcție de diverse circumstanțe și îi lasă opțiuni; dacă el alege să nu se prezinte, el își asumă riscuri și pericole deoarece nu poate invoca scuze legitime

Hotărârea Curții Europene în cauza Colozza împotriva Italiei¹ viza o cauză în care era imposibil pentru un reclamant care dorea să se prezinte în persoană să fie audiat din nou după o judecată *in absentia*; cazul în speță era deci diferit.

Jurisprudența franceză, care consideră că, în cazul în care „acuzatul alege calea de recurs și nu cea de opoziție, el se lipsește de posibilitatea celei din urmă” (*Cass. Crim.* 7 februarie 1984, *Bull. Crim.* nr. 44; D. Poncet, „Le jugement par défaut devant les juridictions pénales; quelques considérations de droit comparé”, *Revue de Science criminelle et de droit pénal comparé*, 1979, pp. 1 și urm.), nu contravine articolului 6 (art. 6) din Convenție.

Nota greșierului: hotărârea din 12 februarie 1985, seria A nr. 89.

Mi se pare că hotărârea Curții a evaluat puțin diversele aspecte ale problemei. În primul rând, decizia Curții putea, în mod greșit, să fie interpretată ca dorind să dea cuvântului „asistență” sensul de „reprezentare” și chiar de reprezentare la tribunal, ceea ce este contrar interpretării tradiționale (compară J. Velu, R. Ergec, *La Convention européenne des Droits de l'Homme*, Bruxelles, 1990, p. 497, paragraful 603; H. Golsong, W. Karl, H. Miehsler, H. Petzold, K. Rogge, T. Vogler și L. Wildhaber, *Internationaler Kommentar zur Europäischen Menschenrechtskonvention*, Cologne, 1986, p. 196, cu studiile cu privire la judecarea *in absentia* de R. Merle și A. Vitu, *Traité de droit criminel*, ediția a 3-a, pp. 821 și urm.; G. Stefani, G. Levasseur și B. Bouloc, *Précis de procédure pénale*, ediția a 14-a, pp. 928 și urm.)

Astfel „Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu recunoștea pentru acuzat dreptul de a impune avocatului său un sistem de apărare pe care acesta nu-l susține” (Velu și Ergec, *op. cit.*, p. 497, paragraful 602; Comisia, cererea nr. 9127/80, decizia din 6 octombrie 1981, Decizii și Rapoarte 26, p. 238). Asistența presupune în mod normal prezența acuzatului lângă apărătorul său (Golsong și alții, *op. cit.*, p. 191). Sistemul juridic are dreptul de a impune prezența prevenitului.

Într-al doilea rând, acuzatul nu are dreptul să ceară să fie reprezentat, atunci când refuză să se prezinte.

Dreptul penal este chiar prin natura sa un sistem represiv, care trebuie să combine protecția ordinii și protecția drepturilor omului. El nu este doar dreptul de protecție al acuzaților.

Procedura penală trebuie să asigure acest echilibru, ea nu poate izola un element de altul. Ea nu poate fi doar un instrument al protecției acuzatului fără a ține cont de protecția victimelor.

Procesul penal trebuie să respecte imperativele dreptului penal care implică, prin bază filozofică, dreptul de a pedepsi. Procesul penal este expresia valorilor în numele cărora o societate acuză și pedepsește.

La fel ca norma de drept, norma procesului fixează părților la proces drepturi și împuterniciri precise. Nu pot fi separate unele de altele.

Această normă este reciprocă, multilaterală, „atributivă, imperativă” (Gurvich, *Traité de sociologie*)

Acuzatul nu poate la dorința sa să nu se prezinte la proces pentru a împiedica victima să se confrunte cu el.

Curtea europeană și-a bazat orice jurisprudență anterioară pe caracterul indispensabil al prezentării părților și a martorilor pentru a permite confruntarea lor în fața tribunalului, fapt care în opinia Curții este un element esențial al unui proces echitabil.

Nu se poate obiecta faptul că reprezentarea printr-un avocat ar înlocui absența acuzatului. Ceea ce ar fi valabil pentru penalități minore și fără partea civilă este de neconceput în cazul în care partea civilă, victimă, are nevoie, pentru a-și asigura drepturile sale de apărare, de a putea contrazice, de a demasca adversarul său, în cadrul unui *cross-examination* sau în procedura continentală. În caz contrar părții civile victime trebuie să i se acorde dreptul de a refuza reprezentarea printr-un avocat pentru a respecta egalitatea armelor.

De aici consecința următoare: dacă acuzatul nu va dori niciodată să se prezinte, în cazul în care victima nu acceptă niciodată reprezentarea, societatea nu este în măsură să asigure funcționarea justiției penale. Printr-o deviere perversă, acuzatul va fi cel care va controla procesul și va lua locul procurorului și al tribunalului în conducerea procesului, fapt care ar duce la dezarmarea Statului în funcția sa majoră de justiție.

Dacă partea civilă sau victima este lipsită de egalitatea armelor, se deschide câmpul pentru plângerilor din partea lor pentru încălcarea articolului 6 (art. 6).

Raționamentul reclamantului ar conduce la o consecință de acest tip: un cap al mafiei, un traficant de droguri sau un terorist, un incendiator, citat și convocat în mod corespunzător, refuză să se prezinte și cere să fie reprezentat de către avocatul său.

Datorită acestui fapt, procesul va fi suprimat, orice identificare contradictorie cu victima va deveni imposibilă. Va fi suficient ca avocatul să conteste vina sau identificarea pentru a forma un obstacol pentru condamnare, în prejudiciul părții civile victime și în prejudiciul exercitării acțiunii publice. Limitarea unei asemenea capacități în ceea ce privește penalitățile mici ar fi de înțeles, însă nu înseamnă aceasta că se adăugă la Convenția existentă?

În această eventualitate, nu ar fi o discriminare între State: cele care subordonează apelul penal unei autorizări, aceasta putând fi legată de prezentare și cele care lasă întotdeauna apelul deschis inculpatului așa cum se întâmplă în codul de procedură penală francez? Aceasta ar fi o Europă penală cu două viteze.

Furnizarea mandatului de arest de către tribunal nu este, în conceptul său, un mijloc de constrângere a unui pârât, aceasta este o aplicare legitimă a codului penal pentru a păstra ordinea publică.

A susține, că pentru a sancționa neprezentarea, este suficient de a amenda fără orice altă constrângere nu este pertinent. Cel care dorește să se sustragă justiției nu se va teme de o amendă, aceasta nu îl va face să se prezinte.

Mecanismul de recurs în anulare subordonat pregătirii preveniturii condamnat, pentru a se supune mandatului de arest, este o altă problemă.

El nu este legat de problema judecării *in absentia* deoarece mandatul este eliberat, de asemenea, în procedurile care sunt pe deplin *inter partes*.

Această exigență este asimilabilă unei autorizări solicitate în anumite State pentru a permite un recurs în anulare. Poate fi înțeleasă suprimarea unei asemenea exigențe, însă nu ar semnifica acesta o adăugare la starea actuală a Convenției?

Cere oare Convenția suprimarea capacității de eliberare a unui mandat de arest de către jurisdicție, sau dreptul nelimitat și absolut la acest recurs în anulare fără măcar a deferi acest mandat de arest?

În ceea ce privește chestiunea recursului în anulare și a condițiilor cerute pentru a formula o asemenea cerere de recurs în cazul în care un acuzat rămâne a fi obiectul unui mandat de arest la care nu s-a supus, motivarea Curții de Casație se referă la principiile generale ale codului de procedură penală conform cărora „condamnatul care nu a respectat un mandat de justiție și care s-a eschivat de la executarea lui nu este în drept să facă recurs în anulare”.

Asemenea regulă poate fi regretată, în ceea ce privește recursurile bazate în special pe elemente de justiție; cu toate acestea, din articolul 6 (art. 6) nu reiese faptul că o asemenea regulă constituie în sine o încălcare a Convenției, chiar dacă o parte a doctrinei dorește o reformă a codului de procedură penală cu privire la acest punct.

Impactul hotărârii este fără îndoială atenuat prin faptul că Curtea nu a hotărât exprlicit problema mandatului de arest pronunțat prin hotărâre și consecințele unui asemenea sistem în raport cu condițiile reprezentării de către un avocat, situație care evident este deosebită de cazul acuzatului citat să se prezinte în fața Curții de Apel, care nu era obiectul unui mandat de arest prin hotărâre și care a cerea autorizarea de a fi reprezentat de către un avocat în fața Curții de Apel în lipsa sa voluntară.

Însă, în orice caz, în opinia mea, Curtea nu a ținut cont suficient de principiul de echilibru care administrează articolul 6 (art. 6), nici de necesitățile unei politici penale a cărei scop este de a nu asigura persoanelor, care doreau să se sustragă deliberat justiției, o impunitate sau un privilegiu.

Dreptul penal este prin vocație un drept represiv. El are drept scop sancționarea persoanelor vinovate responsabile de tulburările sociale. Dl Salas a scris „procesul este locul în care sunt exprimate faptele sociale”. Alegerea filozofică și socială de a privilegia cu orice preț apărarea persoanei *in absentia* și de a face din singura alegere a acuzatului (pentru participarea sa la audiere) un fapt absolut, poate fi o teză dintr-o concepție “à la Foucault”; însă drept compensație va trebui să se renunțe la dreptul penal represiv al concepției clasice printr-un nou sistem pentru care nici un Stat nu oferă un model. Însă aceasta ar semnifica adăugarea unor exigențe procedurale care nu sunt prevăzute pentru Convenția europeană. Nici chiar Rezoluția (75) 11 a Comitetului Miniștrilor, care nu are nici o putere de constrângere asupra Statelor membre, nu merge atât de departe; ea implică, de asemenea, faptul că Convenția permite Statelor să restrângă drepturile persoanei care dorește să se sustragă justiției.

Spiritul Convenției europene mi se pare, în ceea ce ține de domeniul procedurii penale, că corespunde doctrinei dominante a specialiștilor în cazurile penale care afirmă că victimelor și acuzaților trebuie să li se acorde aceleași garanții.